

Tarih Öncesi Dönemden Cumhuriyet'e Sanatta Kadın Eserlerine Kısa Bir Bakış

Eda ÖZ ÇELİKBAŞ¹

Öz

Tarih öncesinde 'kadın' ikinci planda olsa da eski anaerkil toplumlarda yüceltildiği de görülmüştür. Ana tanrıça kültü, insanın psikolojik ve toplumsal gelişiminin ilk basamaklarına yerleştirme konusundaki çabalarının ortak özelliğidir. Her koşulda kadın imgesi, tarih boyunca değerlilik ve değersizlik kavramları arasında gidip gelmiştir. Bu çalışma tarihsel süreçte, tarih öncesi dönemde ve belirtilen tarih aralığında kadının yeri ve önemi bağlamında sanatsal üretimlerde kadın konusuna değinilerek işlenmeye çalışılmıştır. Ana konu, kadın-erkek eşitliğinin ötesinde, kadının kendini toplumunda konumlandırılırken tercihlerini ne denli doğru ve anlaşılır şekilde yaşadığı ve yansıttığıdır. Çoğu toplumda kadın olmanın aksine, erkek olmak da ayrıca bir zorluk taşır. Bu çalışmada kadına ve erkeğe, pozitif bir bakış açısıyla, sanat eserleriyle bakılmıştır. Tarih öncesinden başlayarak kadının rollerine, görevlerine ve sonrasında kadının Türk sanatındaki yerine yer verilmiştir. Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar olan süreçte kadın sanatçılara, kadın resimlerine ve 1960 yılına kadar olan süreçte sanat ve toplum bağlamında kadın resimlerine kısa bir şekilde yer verilmiştir. Kadın, kadın olmak, anne olmak, gelin olmak ve daha birçok kimlikle kadının tarihsel süreçteki yerine kısıtlı bir zaman aralığı verilerek bakılmıştır. Döneminin önemli ve iz bırakmış sanatçılarından örneklerle, dönemde toplumsal gerçekçi yaklaşımla eserler üretmiş bazı sanatçılara da yer verilmiştir. Sadece kadın sanatçılarla değil; kadınları resmeden erkek sanatçılardan örnekler de verilerek kadının ruh hali, konumu ve de sosyal statüsüne de eserlerle yer verilmiştir. Çalışma detaylı bir genel bakışın ötesinde, hızlı ve özet bir şekilde kadının süreçlerine Cumhuriyet dönemine kadar örnekler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Toplumsal Gelişim, Türk Sanatı, Toplum, Kadın Süreçleri

A Brief Look at Women's Works in Art from the Prehistoric Period to the Republic

Abstract

Although women were secondary in prehistoric times, they were also revered in ancient matriarchal societies. The cult of the Great Mother Goddess is a common feature in efforts to place humanity's psychological and social development on its first steps. Throughout history, the image of women has oscillated between the concepts of value and worthlessness. This study aims to address the issue of women in artistic productions throughout the historical process, with a particular focus on the role and significance of women in the prehistoric era and the specified historical period. The main theme, beyond the concept of gender equality, is how women have positioned themselves in their society and how accurately and understandably they have lived and reflected their choices. In many societies, being a woman, as opposed to being a man, carries its own challenges. In this study, both women and men are viewed from a positive perspective through works of art. Starting from prehistory, the roles and duties of women, and later the place of women in Turkish art, are discussed. The study briefly addresses female artists, female paintings and paintings depicting women in the context of art and society up until the 1960s. The study looks at the place of women in the historical process with limited time frames, examining women's roles as women, mothers, brides, and in many other identities. Examples from significant artists of their time, as well as works created with a social realist approach, are also included. Not only works by female

¹ Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü, edaaz@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5243-7242

artists but also examples from male artists depicting women are presented, exploring women's state of mind, position, and social status through their works. This study offers a detailed yet concise overview of the processes of women up until the Republican period.

Keywords: Woman, Social Development, Turkish Art, Society, Women Process

1. Giriş

Buzul Çağı olarak bilinen Alt Paleolitik dönemde kadın, topluluğa yeni üyeler katan doğurgan kimliğiyle ve toplayıcılık rolüyle oldukça önemliydi. Orta Paleolitik dönemde kadın, toplayıcılıkta uzmanlaşmış bir anadır. Üst Paleolitik dönemde iğne, hayvan derisinden giysilerle kadın hem toplayıcı hem de üretici olmuştur. Mezolitik dönemde toplayıcılık ve balıkçılıkta usta kadın, ekonomide önemli bir yere sahiptir. Toplumsal yapı, anaerkilliğe dönüşmeye başlamıştır. Kadın artık tanrıçadır ve erken Neolitik ile kadın, çömlekçilikte de iyidir ve klan gücüne sahiptir fakat otorite değildir. Geç neolitik ile tarım aletleri ve hayvan yönlendirmede erkek daha güçlü olmuştur ve üretimi sağlayan erkek olmuştur. Üretimde öne geçen erkek, büyük değer kazanmıştır. Artık kadın, evlilik için erkeğin klanına girmeye başlamıştır (Erbil: 2010). Neolitik Çağ'da ana tanrıça-Kybele, seramik eserlerle sonsuza dek yaşatılmak istenmiştir ve doğurganlığın sembolü olarak kadın, sanat eserlerinin konusu olmuştur. Ana tanrıça kültü, insanın psikolojik ve toplumsal gelişiminin ilk basamaklarına yerleştirme konusundaki çabalarının ortak özelliğidir. Bu, zamanla öyle bir hal almıştır ki ana tanrıçaya duyulan inanç, kendi zamanı içinde evrensel bir değere ulaşmıştır (Roller, 2004: 37). Kalkolitik ve Tunç Çağı'nda idol, amulet ve tanrıça olarak şekillenmiş olan kadın, Hititlerde, Kubaba, Kumpapa, Kupapa; Friglerde, Frig ana tanrıçası ile bereket sembolü; Roma'da, Magana Mater (ulu ana) olarak değerlendirilse de köle, cariye olan Romalı bir kadın asla hür olamamıştır. Antik Roma'da kadın, evlenince kocasının kızı da olmaktadır. Bizans ve Hellenistik dönemde kil ve mermer heykeller, ana tanrıça kültü ile Venüs (Afrodit), Helen gibi tasvirler mevcuttur. Orta Çağ Avrupa'sında kadına hep savunmasız gözüyle bakılmıştır; kadın açık saldırıların hedefi olmuştur. Kadınlar büyücü olarak bile nitelendirilmiştir. Orta Çağ'da kadın, sanatsal ve entelektüel eğitimi, soylu bir ailedense toplumda yer edinebilirdi. Çoğu sanat, manastırda gerçekleştirilmiştir. Kadınlar öğretmenlik bile yapamaz, sadece dinleyici olabilirlerdi. Bu anlayıştan hareketle gravür ve yağlıboya resimlerde kadın, kendini göstermiştir.

2. İslamiyet Öncesi ve Sonrası Türk Toplumunda Kadın

İslamiyet öncesinde kadın bazı Arap ülkelerinde değersiz olduğu için diri diri gömülürken İslamiyet'ten sonra 'cennet anaların ayağı altındadır' inancı bakış açısını değiştirmiştir. Kadın, yaratılıştan ötürü yaratıcı bir varlıktır. İslam Öncesi Türk toplumlarında ve devletlerinde kadının yeri ve önemi M.Ö. 4000-4500 yıl gerilere ulaşmaktadır. Türk toplumlarında kadının temel nitelikleri annelik ve kahramanlıktır. Bu sıfat ata binme, silah kullanma ve savaşabilme yeteneklerinden dolayı verilmiştir. Annelik hakkı = Tanrı hakkı = kutsal haklardan biri olarak kabul edilmiştir. Tüm Türk toplumlarında aile sistemine sahip çıkmıştır (Altındal, 1994: 9). Tarihi kaynaklarda Türkler'in 'ana hakkı' dedikleri 'Tanrı hakkı' ile eşit tuttukları ve önem verdikleri hakların bulunduğu görülmektedir (Ergin, 1985: 27). Tek Eşlilik Türklerin en önem verdikleri konulardandır. Evlilikler annenin izni olmadan gerçekleşemezdi. Hunlarda kadın, erkeğin tamamlayıcısıdır. Türk mitolojisinde kadın, gayet yüksek bir mevkide; yaratılış destanına göre kadın, kâinatın yaratılışına sebep olan ilham kaynağı olarak görülmüştür (İnan, 1934: 274). İslamiyet öncesi Türk ailesi karşılıklı saygı esasına dayanmaktaydı. Ana, baba ve çocuklar arasındaki ilişkiyi himaye, sevgi ve saygı tayin etmekteydi. Türk aile

hukukuna göre babadan sonra aileyi anne temsil ederdi. Eski Türklerde anneye 'ög' denmekteydi. Annenin ailedeki yeri, babanın diğer akrabalarından daha önce gelmekteydi. Babanın ölümü halinde miras anneye düşer, çocukların varisi de anne olurdu. Türk tarihinde kadınların hükümdarların naibi olabilmesi de bunu doğrulayan bir uygulamadır. Türkler kadına anneliğin yanında kutsallık da atfetmişlerdir (Turan ve Kırpık: 2007: 21). Göktürkler ve Uygurlarda kağanın karısı olan hatun, devlet işlerinde kocasıyla birlikte söz sahibidir. Kadına Türk kültürü ve destanlarında kutsallık katan töreye göre dövülmesi, horlanması veya itilip kakılması mümkün değildir. Kuruluşunda konar-göçer bir kültüre sahip Türk toplumunda kadın, yaylaya gidiş gelişlerdeki tüm düzenlemelerden sorumluydu (Ortaylı, 2006: 37). Özellikle Oğuz Kağan Destanı'nda kadına çok yer verilmiştir. Eski Türk inancına göre Ulu Tanrı'ya evrenin yaratılışında dünyayı yaratan fikrini veren de 'Akana'dır; bir tanrıçadır ve dişidir (Göksel, 1993: 105). Dede Korkut kitabında ve Kutadgu Bilig adlı eserde de ailede kadının önemine vurgu yapılır. Türk - Moğol inanışlarına göre de yer ana tanrıçası 'Ötüken' de dişidir (Göksel, 1993: 106).

Tek Tanrılı dinler açısından kadının durumu farklı özellikler taşımaktadır. İlk tek Tanrılı din olan Yahudiliğin ve onu izleyen diğer tek Tanrılı dinlerde olduğu gibi ataerkil değerlerin üstünlüğü görülmektedir. İslamiyet ilk ortaya çıktığında erkeğin kadından üstün olduğu kabul edilmiş, kadına itaat etmesi söylenmiştir. İslamiyet evlenme, boşanma konularında da erkeğin haklarını üstün tutmuş, mirasta da erkeğe daha çok pay verilmiştir. Ancak diğer dinlerde olduğu gibi İslamiyet'te de kadının analık özelliği değerli görülmüştür. İslam, kadınların durumunu Arapların "cahiliye" dönemine göre iyileştirmiş, kadını İslam hukukunda korunan ama erkeğe bağımlı bir konuma getirmiştir. Sonuç olarak üç dinsel kitabın; Tevrat, İncil ve Kur'an'ın kadına yaklaşımları benzer olmuş ve üçü de erkek egemenliğinden söz etmiştir. Günümüzde kadınların karşı çıktıkları ve mücadele etmek zorunda kaldıkları birçok sorun, kadın ve erkek kimlikleri ve rolleri konusunda toplum ve kültür tarafından belirlenmiş önyargılarla yani toplumsal değerlerle ilişkilidir.

İslamiyet öyle bir toplumun içinde öylesine kötü bir ortamda doğmuştur ki her manevi anlayışın düştüğü ve ahlak kurallarının sifira indiği bir dönemdir. Kur'an-ı Kerim ve diğer dini kitaplar bu kapkara devre 'Cahiliye Devri' adını verirler (Göksel, 1993: 113). Arabistan 'da İslamiyet doğduğu zamanda kız çocukları diri diri toprağa gömülüyor ve öldürülüyordu. Kız çocuğu doğuran kadınlar cezalandırılıyordu. Erkek istediği kadar kadınla evlenebiliyordu. İslamiyet ile ilk kez miras hakkı ve mal edinme hakkı kadına tanınmıştır. Kadın ve erkek Kur'an'da eşittir. Ana ve baba saygı açısından denktir (Doğramacı, 1989: 133). Selçukluların Anadolu'ya 10. yüzyılda gelmelerine kadar Türk kadını aktiftir ve erkekle beraber günlük yaşamın içindedir. Selçuklularda kadın sanat ve kültür hareketleriyle ilgilidir. Kadınlar adın medrese, hastane ve kütüphaneler yapılmıştır. Osmanlı toplumunda kadının hareme kapatılarak toplum yaşantısından soyutlanmasının Osmanlıların kölecisi Bizans devlet yapısından etkilenmesiyle başladığı sanılmaktadır. Arap gelenekleri ve İslam'ın kabul edilmesiyle kadının yeri değişmiştir. Kadın eve kapanmıştır. Bir kurum olarak harem Osmanlı'da kadının 'evcil köleliği' olarak tanımlanan bir durumdur (Tekeli, 1982: 377). Selçuklu ve Osmanlı'da ayrıca kırsal ve Saraylı kadın vardır. Saraylı tektir; kırsal ise üretendir. Günümüzde özellikle de kırsal alanda yaşayan kadınlar eğitim, sağlık, gıda ve beslenme ile tarımsal üretim alanlarında erkekler ile kıyaslanamayacak kadar fazla sorumluluk ve iş yükü üstlenerek toplumsal önermelerini ve yüklerini bir kez daha göstermişlerdir (Tekelioğlu: 2009: 56). Sonuç olarak Türk kadını hem toplum hem de devlet içerisinde bir değere sahiptir. Günümüz Türk toplumunda görülen kadına şiddet olayları, kadınla erkeğin birbirini tamamlayan varlıklar olduğunu algılayamayan insanların gerçekleştirdiği ferdi bir olaydır. Geçmişten günümüze toplumlarda kadın yüceltildiği gibi istismar da edilmiştir. Günümüzde de kadın, cehaletin gölgesinde tüketim unsuru olarak

görülebilmektedir. Bu sebeple bizi doğuran kadınlarımızı eğitmek o kadar önemlidir ki; yeni nesli eğiten toplumda sosyalleştiren ve onları geleceğe hazırlayan yine kadınlarımız olsun. Kadınların bazıları yaşamış oldukları olumsuz durumların ışığında hemcinslerine acımasızca davranmayı tercih edebilmektedir. Farklı duygu durumlarıyla öfkesini besleyen ve dişil özelliklerini olumsuz yönde kullanan kadınlar da mevcuttur. Günümüzde kadınlar belli ölçüde kadınların yani hemcinslerinin destekçisi olmanın ötesinde olumsuz davranışları sergileyecekleri, güç gösterisine maruz bıraktıkları bireyler olabilmektedirler. Evrende ikili birlikten hareketle kadın ve erkek cinslerinin eşsiz ve birbirini tamamlayan varlıklardır.

3. Türk Resim Sanatında Kadın İmgesi

Tarih boyunca Türk toplumlarında kadınlar siyaset, sanat ve aile hayatında önemli roller üstlenmiştir. Coğrafi düzende farklı kültürlere ve inançlara sahip olan kadınlar aileyi kuran taraflardan biridir. Kadın, yaşayan bir toplumun, bir milletin temel öğelerinden birisidir. Erkeği ve çocuklarıyla beraber, o toplumun içinde binlerce yıl geriden bir yaşamın tarihini aktarır ve geleceğe de o taşır (Göksel, 1993: 1). Türk kültüründe de çocuğu dünyaya getirme, onu besleyip büyütme, ona ilk eğitimi verme görevi anneye aittir. Yüzyıllarca ataerkil bir yapıya yürüyen toplumumuzun kadınları bu yeni kimlikleri ile benimsemesi hayli zaman almış birçok engeller atlatılarak bugünlere gelmiştir (Al, http). Toplumun kadına ve sanata olan tavrı değişimlere uğrasa da milletlerin uygarlığını yansıtan değerler olarak; toplumda kadına verilen değer uygarlaşmanın bir ölçütü olarak kabul edilir. Kadın aile ve toplum arası görev üstlenirken sanat da toplumunu yansıtan unsurlardan yola çıkarak kadını konu olarak almıştır. Türk resim sanatının ilk yıllarından başlayarak kadın imgesi önemli konulardan biri olmuştur. Kadının Türk resminde sanatsal kimliğini göstermesi de toplumsal sınırlılıklar nedeniyle uzun zaman almıştır. Sanat tarihinde de bilimde de erkek bakış açısı hâkimiyeti yerini kadınların da olduğu bir ortama bırakabilmektedir. Kadının varlığı, tecrübeleri ve rolleri olumlu yönlerden ilerleme kaydedebilmektedir. Genellikle plastik sanatlarda cinsel kimlik veya kadına atfedilen roller üzerine kadın yorumlamaları yapılmıştır. Kadın, erkek merkezli toplumda hep ikinci planda kalmış ve sınırlandırılmıştır.

Bu durumda kadın sanatçının tarihsel süreçte tuval başarısına gecikme sorununu ortaya çıkarmıştır. Sanatçının topluma ve kadına bakış açısı ile sanatsal eğilimler Türk resim sanatında çok çeşitli kadın imgelerinin oluşmasına neden olmuştur.

16. ve 17. yüzyılda minyatürlerle sınırlı olan kadın figürü, 18. ve 19. yüzyıllarda değişime uğrayan Osmanlı Askerî okulları resim derslerini müfredatlarına alarak Avrupa eğitimlerine başlamıştır. Türk resim sanatının erken dönemi sayılan 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa eğitimleri, askerî okullar sanata önemli katkı sağlamıştır. Bu dönemde Osmanlı kadını ve Türk toplumunu, Osmanlı günlük yaşantısını resimlerine konu edinen Osman Hamdi Bey oldukça önemlidir. İlk kadın ressamlar olarak bilinen Mihri Müşfik, Müfide Kadri (kadın portreleri fiziki yapı ve iç dünyası) Cumhuriyetin ilanı ile ilk yıllarında kadına yönelik yapılan toplumsal hareketler değişime yol açmıştır. Tanzimat ve II Meşrutiyet hareketleriyle Batı uygarlığına yönelik araştırmalar ortaya çıkmıştır. II Meşrutiyet ile kadın sorunları ciddi anlamda öne çıkmış ve Cumhuriyet ile kadınlar devrimlerin, toplumsal olayların içerisinde yer almaya başlamıştır. Cumhuriyet kadın imajını vurgulamış ve çağdaşlaşma çerçevesinde kadın hakları konusunda önemli kararlar almıştır. Kadının başta eğitim olmak üzere hukuk, çalışma, siyasal katılım, toplumsal değer ve aile yaşantısı bağlamında eşit haklara sahip olması örnek gösterilebilir. Artık kadın; dilediği gibi sokağa çıkabilir, çalışabilir, eğitimini istediği gibi alabilir ve meslek

sahibi olabilirdi. Böylece kadın, Türk resminde de modernleşen Türkiye'yi yansıtan, okuyan, öğrenen, fikir üreten ve sorgulayan aydın kadın imgesi olarak yer almıştır. 20. yüzyıl ile birlikte Türk kadını da değişmeye, kendini göstermeye başlamıştır. Osmanlı'nın modernleşmesinde kadın her zaman önemli bir simge, değer taşımıştır. Sanat; özellikle de resim sanatı, kentli ya da köylü kadını modernleştirerek görselleştirirken tasarlanan devrimleri, hedeflediği değişimleri kadın imgesinin yardımıyla inandırıcı hale getirmiştir (Bahar, 2006: 10). 20. yüzyıl başlarında ayrıca kadın figürü, biçim yönünden bedeniyle var olmuştur. 1914 yılında kurulan Türk izlenimci ressamı kadın figürüne farklı bir yaklaşım getirmiştir ve nü çalışmalarına da yer vermiştir.

Hasan Rıza, oldukça ileri seviyede anatomi bilgisine sahip bir portre ressamıydı. Türk tarihinin önde gelen kişilerini resmetmiştir. Görseldeki kadın portresi tuvale dikey bir şekilde yerleştirilmiştir. Karşımızda modern giyimli orta yaş üstü bir kadın portresi bulunmaktadır. Boynunda ise bir broş ile kolye yer almaktadır. Oldukça donuk ve hüzünlü bir yüz ifadesine sahip olan figür, oldukça gerçekçi bir şekilde resmedilmiştir. Fondaki firuze rengi ile figürün üzerindeki elbiselerin rengi oldukça uyum içerisindedir (Gündüz, 2006: 38-156-157).

Görsel-1: Hasan Rıza, Bir Kadın Portresi, Tüyb, 62.5 x 50.5 cm, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi

Şehzade Abdülmecit, nevi şahsına münhasır kişiliği ile sanata önem veren şehzadelerden biri olmuştur. Çalışmalarını son yıllarına kadar sürdürmüştür. Portreler ve karmaşık kompozisyonlu çalışmalarla tuval üzeri yağlı boya eserleri ile oldukça çok sayıda çalışması mevcuttur (Görsel-2).

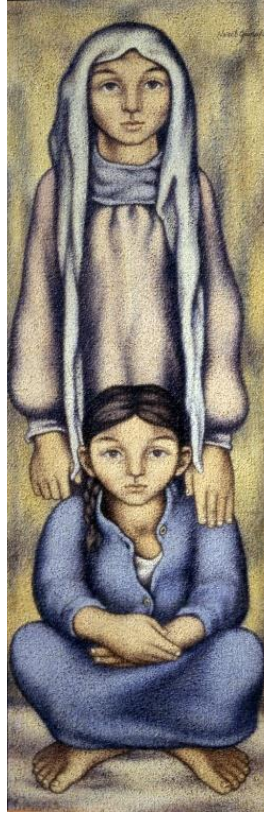
Görsel-2: Şehzade Abdülmecid Efendi, Hanzade Sultan Portresi, Tüyb, 104.5x80 cm, 1936, SSM İstanbul

Zehra Hanzade İbrahim Osmanoğlu (1923-1998), Abdülmecid Efendi'nin oğlu Ömer Faruk Efendi'nin ikinci kızıdır; annesi, Sultan Vahideddin'in kızı Sabiha Sultan'dır. Hanzade Sultan, hayatının sonuna kadar Paris'te yaşamıştır. Abdülmecid Efendi'nin eserlerinde, aile fertlerinin portrelerini sıklıkla görebiliriz. Bu tabloda Abdülmecid Efendi'nin torunu Hanzade Sultan on üç yaşındadır.

Türk kadın sanatçı Mihri Müşfik de önemli eserlere imza atmıştır (Görsel-3). Mihri Müşfik Hanım, kadın, erkek, köylü ve şehirli pek çok çalışmasıyla döneminin önemli kadın ressamlarından biridir. Kendisi bir kadın ressam olarak çok sayıda erkek portresi de resimlemiştir. İlk Türk kadın ressamlardan birisi de Mihri Müşfik Hanım'dır. Mihri Hanım, Avrupa'da eğitim almıştır. Fausto Zonaro'nun öğrencisidir. Mihri Hanım; Müzdan Arel, Güzin Duran, Nazlı Ecevit ve Fahrelnissa Zeid ile birlikte ilk kez poşad dediğimiz açık havada resim yapma tekniğini öğrencilerine sağlamıştır. Akabinde New York'a yerleşerek üniversitelerde konuk resim profesörü olarak çalışmış, kadın hakları derneklerinin etkinliklerinde de yer almıştır.

Görsel-3: Mihri Müşfik Hanım, Genç Erkek Portresi, Tüyb, 62,5x50,5 cm, Tarihsiz, SSM İstanbul

Görsel-4: Neşet Günel, Ana, Tüyb, 172x100cm, 1959

Neşet Günel, toplumsal gerçekçi anlayışın en etkili örneklerini Türk resim sanatına kazandırmış ustalardan birisidir. Erkek bir ressam olarak Günel, çok sayıda toplumsal gerçekçi kadın portreleri sunmuştur. Kırsal kesimin yaşantısını, sorunlarını, yokluğunu, çaresizliğini çalışmalarında son derece çarpıcı bir biçimde işlemiştir (Aksu, 2020: 139). Emekçi kadınlar, anneler, çalışan kadın temalarında döneminin kadınları, kıyafetleri, görünüşleri hakkında bizlere çalışmalarıyla bilgiler

sunmuştur. Neşet Günal ile bizler, Abdülmecit Efendi ve Osman Hamdi Bey'den sonra belki de ilk kez bu kadar içten ve olduğu gibi toplumu irdeleyebiliriz. Onun eserleri, toplumsal gerçekçi yaklaşımda ve de belge niteliğindedir.

Sonuç

Sonuç olarak, oldukça geniş alana sahip rolleri ile kadın, kadının yeri ve kadın sorunu olarak günümüzde de eşitliği tartışılan ana, anne, öğretmen, doktor, avukat vb. olarak kadınlarımız gerek sanat alanında gerekse sosyal arenada zorluklarla ve kolaylıklarla varlıklarını sürdürmektedir.

Tarih öncesi dönemden, İslamiyet'in kabulü ve Cumhuriyet'in kabul olduğu döneme kadar olan sürede kadın, sanattaki ve özellikle toplumdaki yeri açısından bu çalışmada incelenmeye çalışılmıştır.

Çalışmadan hareketle herhangi bir iddia içinde bulunulmamakla birlikte, kadının Cumhuriyet'e kadar, özellikle Türkiye coğrafyasındaki süreçleri dikkate alınmıştır.

Günümüzde kadınların karşı çıktıkları ve mücadele etmek zorunda kaldıkları birçok sorun, kadın ve erkek kimlikleri ve rolleri konusunda toplum ve kültür tarafından belirlenmiş ön kabuller ve kalıp yargılarla başka bir deyişle kimlik ile ilişkilidir (Berktay, 2016: 16). İkili birlikten hareketle kadın ve erkek, evrenin eşsiz varlıkları ve birbirlerini tamamlayan varlıklardır.

Döneminin iz bırakan sanatçıları; yalnızca kadın çalışmalarıyla kendini gerçekleştirmemiş aynı zamanda toplumsal gerçekçi bir bakış açısıyla kadını, etrafındakileri, evlatlarını, ortamını ve de imkânlarını da ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple Türk sanatçıları toplumsal gerçekçi tavırlarıyla belge niteliği taşıyan çalışmalara imza atmışlardır.

Türk resmi tarih öncesi süreçten günümüze kadar düşünüldüğünde, oldukça meşakkatli ve de yüksek eğitim süreçlerini içeren örnek temsil eden eserlerle doludur. Cumhuriyet'in ilk yıllarıyla beraber eğitilmiş ressam ve Avrupa eğitimi alan ressam artmış ve kadın sanatçılar da kendilerini sanat camiasında etkin bir şekilde temsil etmişlerdir. Kadın, varlığıyla bir toplumu en iyi hale de getirebilir en çaresiz ve çözümsüz hale de getirebilir. Bu sebeple, bir kadını eğiterseniz ahlaki ve bilgi yönünden belki de bir toplumu da eğitmiş olabilirsiniz düşüncesi kaçınılmaz bir gerçek olabilmektedir.

Kaynakça

- Aksu, S. (2020). Neşet Günal'ın toplumsal gerçekçi resimleri üzerinden emekçi kadın figürleri. *Sanat Dergisi*, (36), 135-150. <http://doi.org/10.47571/ataunigsfd.644417>
- Al, C. (2007). Soluksuz bir anlatım kadın. 30 Mayıs 2024 tarihinde <http://blog.milliyet.com.tr/soluksuzbiranlatimkadın/Blog/?BlogNo=8079/adresinden> erişildi.
- Altındal, M. (1994). *Osmanlı'da kadın*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Bahar, A. (2006). *Türk resminde kadın imgesinin dönüşümü*. İstanbul: Pi Dünyası Sanat Dergisi.
- Berktaş, F. (2016). *Tek Tanrılı dinler karşısında kadın*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Doğramacı, E. (1989). *Türkiye'de kadının dün ve bugün*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Erbil, P. (2010). *Kibeleden Pandora'ya*. Ankara: Arkadaş Kitabevi.
- Ergin, M. (1985). *Dede Korkut kitabı*. Ankara: TTK Basımevi.
- Göksel, B. (1993). *Çağlar boyunca Türk kadını ve Atatürk*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Gündüz, U. (2006). *Ressam Şehit Hasan Rıza ve oryantalist ressam Stanislav Von Chelebowsky'nin resimlerinin karşılaştırmalı bir değerlendirmesi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi).
- İnan, A. (1934). *Türk mitolojisi ve halk edebiyatında kadın*. Ankara: Türk Yurdu.
- Ortaylı, İ. (2006). *Osmanlı'yı yeniden keşfetmek*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Roller, L. E. (2004). *Ana tanrıçanın izinde*. (A. Betül, Çev.). İstanbul: Hemer Kitabevi.
- Tekeli, Ş. (1982). *Türkiye'de kadının siyasal hayattaki yeri*. İstanbul: Türkiye Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Tekelioğlu, İ. (2009). Aile yaşantısında ve kırsal kalkınmada kadının rolü, *Kütahya İl Özel İdaresi Dergisi*, 9(3), 56.

Görsel Kaynakça

- Görsel-1: 1 Kasım 2024 tarihinde https://www.pikovamubadilleri.com/FileUpload/ds444228/File/hasan_riza_kadin_portresi.jpg adresinden erişildi.
- Görsel-2: 1 Kasım 2024 tarihinde <https://tmcndn.platinonline.com/Documents/Platin/images/2022/05/05/gorsel-3-05052022a846d7bd.jpg> adresinden erişildi.
- Görsel-3: 1 Kasım 2024 tarihinde MihriMüşfikHanım,SabancıMüzesi,İstanbul,Türkiye,:<https://emuseum.sakip-sabancimuzesi.org/internal/media/dispatcher/1690/full%5B;%5D%5B;%5D%5B;%5D> adresinden erişildi.
- Görsel-4: 1 Kasım 2024 tarihinde <https://nesetgunal.org/tr/portfolio/baslica-yagli-boya-eserleri/> adresinden erişildi.